

7. Ana tanrıça Kültü ve Dönüşümler; Gaia'dan Demeter, Leto ve Artemis, Hekate.

Devlet siyaset ve kadın Tanrılar: Hestia, Nike, Tykhe, Themis ve Dike

Grek Pantheon'un yapısı incelendiğinde erkek ve kadın tanrıların eşit sayıda ve bir bütünün içinde önemli parçaları oluşturur şekilde karşımıza çıkarlar. Tarihsel arka plana bakıldığında artık toplumsal hayatta erkek egemen bir siyasetin geçerli olmasının yanında günlük hayat ve geleneksel işlerlikte kadının önemi devam etmektedir. Ancak Batı dünyası gelenekleri ve mitolojisi için temel örneklerden biri olan Grek kosmolojisinde doğayla bağdaşık kadın ögesi dışında siyasi işlerlik içinde de simgesel ve işlevsel kadın öğeleri karşımıza çıkmaktadır. Yani Doğa kökenli Ana tanrıçanın vasıflarını ve işlevlerini sürdürenler yanında diplomasi, siyaset ve yazılı hukukla ilgili olan daha somut nitelikler üstlenmiş grup vardır.

Doğuş mitosunda evrenin anası Gaia bölünerek niteliklerini Leto, Artemis, Aphrodite ve Demeter'e geçirirken. Athena başta olmak üzere Hera, Hestia, Nike, Tykhe, Themis, Dike tamamen günlük siyasi düzen içinde yer alırlar.

Doğa tanrıçaları içindeki grup tabi ki ilk etapta doğum, üreme ve bereketle ilgilidir. Önceki derslerde gördüğümüz üzere Gaia evrendeki ilk ana kendi başına ve eşiyile üreme yeteneğine sahip her şeyi üreten, sonrasında da ürettiği her şeyi eşine rağmen bazen ön bazen arka plandan yöneten anayken, torunu Leto onun taşın toprağın yani yeryüzü şekillerinin tanrısı olması özelliği ile yetinmiş, torununun çocuğu Artemis ise kendisi doğurmamakla birlikte ayın hareketleri ve yıldızları düzenleyerek, tarım takvimini yapmış ve evrendeki tüm faunanın oluşum ve işleyişini elinde tutmuştur ve kadınların da doğumlarını o yönetmiştir. Gaia'nın bereket vasfı ise tüm bunlar arasında tanrıça Demeter'e verilmiştir.

DEMETER:

Kronos ile Rhea'nın ilk çocukları olan Demeter, ekili toprağın tanrıçası ve bereketidir. Demeter'in hiç evlenmediği hikayelerde vurgulanır ama kardeşi Zeus'la gizli aşk yaşadığından da dem vurulur. Bazı mitoslarda ise bu kaçamak Zeus'la değil Poseidon'ladır.

Demeter'in bereket tanrıçalığını vurgulayan en ünlü hikayesi kızı Persophone ile olanıdır. Persophone, Demeter ile Zeus'un kızıdır, nymphalar arasında mutlu şekilde büyürken, güzel kız Hades tarafından yeraltı dünyasına kaçırılır. Ancak bu da zaten yasak aşkı öğrenen Hera'nın Demeter'e acı çektirme yöntemidir. Demeter, kaybolan kızını acıyla arar bulamayınca küser ve acılı biçimde içine kapanır. Bu durum evrene kuraklık, kıtlık şeklinde yansır. Evrenin düzeninden endişe duyan Zeus Hades'i razı eder ama kız ancak yılın bir mevsimini annesinin yanında geçirecektir. İşte Persophone'nin yeryüzüne çıkıp annesine kavuştuğu zaman yer yüzü için bahardır, çiçeklerin açtığı ağaçların meyve vermeye başladığı, tohumların patladığı ve tekrar döllendiği mevsim. Yani yeryüzüne bereket gelmiştir. Onun gidişiyle de tüm bitkiler sararır ve derin bir uykuya dalar.

Bereketin sembolü olmakla birlikte tabi ki insanlara da tarımı öğreten tanrıça olarak geçer. Attika'ya ilk incir fidesini o dikmiştir, Sicilia'daki değirmenleri icat eden odur. Eleusis başta olmak üzere Peleponnesos, Sicilia, Girit ve Thrakya'da da tanrıçaya sunaklar ve tapınaklar yapılmıştır.

Demeter ana özelliği ile bağlantılı olarak mütevazı yumuşak başlı anlatılır ama kızınca da çok ağır cezalar verir, örneğin korusundan ağaç kesen Erysikhthon 'a doymak bilmez bir iştah verir ve ne kadar yese de aç olarak ölür. Eleusis kralı da Demeter'i süt anne olarak tutar

ama kendisiyle alay eden evin küçük çocuğunu kertenkeleye çevirip baktığı bebeği de ölümsüz kılma vaadiyle tuttuğu ateş üzerinde unuttur. Şüphesiz tüm bu felaketlerle ilgili hikayeler halkların belleğinde derin yer etmiş, kuraklık dönemleri ve bitkilere dadanan zararlılar ya da yangınlar gibi felaketlerle ürünlerin elden gittiği zamanları anlatır.

Demeter tasvirlerinde uzun elbiseler giyen başında uzun örtüler olan orta yaşlı üzgün bir anadır. Elinde meşale, yanında yılan ve hızlı üreyen domuzla tasvir edilir. Yine başak ve baharın gelişinin sembolü nergis çiçeklerinin elinde olduğu figürleri de vardır.

HESTIA:

Doğayla bağdaşık olmayan ama anne ögesinin sembolik yönü üzerinden vurgulana tanrıça Hestia'dır. Hestia Olymposlular arasında belki de kavgaya ve skandala karışmayan tek isimdir. Tanrıların ve Titanların kendisiyle beraber olma isteğini her zaman geri çevirmiş bakire bir tanrıçadır. Hestia Ocak tanrıçasıdır, devletin anası koruyucusudur. Hestia'nın bekareti devletin yenilmezliğini, sürekli yanan ateşi devletin sürekliliğini ve Anne olması da devletin öğelerini hep bir arada tutmasını ifade eder.

Hestia en başta Zeus'un sonsuza dek bakire bir hizmetkârı kalacağını ilan etmiş ve Zeus'da tüm devlet törenleri için ona bir ocak yapılması bu ocakta ateşin hiç söndürülmemesi ve kesilecek ilk kurbanın ona adanmasını emretmiştir. Özellikle klasik dönemden itibaren Atina'da yönetim binalarının ortasında ve bazı büyük evlerde bulunan ocaklar aslında birer Hestia altarıdır, devletin ve ailenin bütünlüğü sürekliliğini temsil eder.

TYKHE:

Hestia'ya benzer şekilde devletle ilgili nitelikler yüklenmiş ama tamamen Hellenistik dönemde tarih sahnesine çıkartılmış bir diğer tanrıça Tykhe'dir. Şehrin koruyucu tanrıçasıdır, başında şehir surlarından bir taç vardır yani hem fiziki olarak hem de söz de özerkliğini korumasının sembolüdür. Hellenistik imparatorluk içinde her şehrin Tykhe'si farklıdır.

Hellenistik Dönem ve Roma dönemlerinde yani artık yazılı yasaların olduğu dinin insan yaşamı içinde daha pratik ve kurumsal algılandığı dönemlerde; Athena karakteri zafer yani Nike, adalet yani Dike/iustitia ve yasa yani Themis gibi tanrıçalara bölünmüş, bu tanrıçalara da dönemin niteliğini yansıtan yeni hikayeleri uydurulmuştur. Ve bu hikayeler siyaset diplomasi içinde birer sembol olarak dikte ettirilmişlerdir. Bunların tümü bakire, saygı duyulan, otoriter ve bağımsız kadınlardır. Hareketli her yere yetişen, dinamik; özellikle insanlar dünyasında karmaşık zorluklarla karşılaşan ama eninde sonunda alt eden kazanan kazandıran karakterlerdir.

NIKE:

Hellenistik dönemle birlikte Grek tanrılar dünyasına eklenmiş bir diğer figür de Nike'dir. Nike, Athena'nın savaşlarda kazandığı zafer ve yenilmezliğinin başka bir vücutla isimlendirilmiş halidir. İkonografisi çok etkileyicidir. Sırtında hızla kazanılan güçlü zaferleri temsil eden büyük kartal kanatları olan bir genç kız şeklinde tasvir edilir.

THEMİS:

Evrenin ilk ana ve baba tanrıları Ouranos ile Gaia'nın kızları olan Themis, kosmosun ta başından beri mevcuttur, sonra da insan görünüm ve nitelikli tanrılar kuşağında Zeus'un ikinci eşi olarak işlevini sürekli kılar. Themis ilkin doğadaki tüm analitik düzeni sağlayıp, ölüm yaşam dengesini kuran, doğanın işleyişini sağlayan özellikle tanrısal analitik kurgu/işleyiş /yasaların

vücut bulmuş halidir. Önceden analitik bir algısı olduğu için olayları görme yani kehanet yeteneği vardır. Bu nedenle Zeus başta olmak üzere tanrılar bile ona danışırlar. Themis bununla da kalmaz insanlara ateşi götüren Prometheus'un da annesi olarak ölümlülerin düzenine de hakim olur. Onlara uyacakları kurallar yani nomosları sunar. Ancak Ölümlüler dünyasında düzenin aslı doğrunun yapılmasına yönelirken, o bunu doğruların vücut bulan hali kızını Dike'ye devreder. **DİKE** ise zaman içinde doğruları bildiği halde yanlış yapanları cezalandıran bir yargıç olarak işlevini sürdürür. Evrensel düzen, insanlar dünyasındaki içinde arete ahlak ve erdenlerinde bulunduğu işleyişi temsil eden bu tanrıçaların Roma 'da karşılık bulan şekli aslında Dikenin özellikle daha somutlaşmış hali IUSTITIA'dır.